

19. Новый світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. / [В.Козюк, А.Крисоватий, Є.Савельєв та ін.] ; за наук. ред. проф. А.Крисоватого і Є.Савельєва. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 504 с.
20. Экономическая теория: политэкономия: Учебник / Под ред. В.Д. Базилевича. – М.: Рыбари; К.: 2009. – 870 с.
21. Энциклопедия юриста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_law/1991/римское_право.
22. Мировое хозяйство. Понятие и этапы развития мирового хозяйства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-report.ru/articles/mirecon/mirhoz.htm>.
23. Сиденко В.Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель: в 2-х т. / В.Р. Сиденко. – Т.1: Глобализация и экономическое развитие. – К.: Феникс, 2008. – 376 с.
24. Бхагвати Джагдиш. Разоряющий рост: геометрическая иллюстрация [Электронный ресурс] / Джагдиш Бхагвати. – Режим доступа: http://www.seinstitute.ru/Files/Veh6-25_Bhagwati.pdf.
25. Большая Советская Энциклопедия / гл. ред. Б. А. Введенский. – 2-е изд. – 1957. – Т. 40. – 648 с.
26. Гуриев С. Видеолекция "Экономическое развитие" [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=sGJSxdcRXoo>.

Ю. М. Харазішвілі

*д-р екон. наук
м. Київ*

СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Інвестиції в сучасному інноваційному процесі є одним з основних факторів. Інвестиційна привабливість інноваційних проектів – основне обґрунтування фінансування інновацій. Успіх інноваційної діяльності належною мірою залежить від достатності ресурсного забезпечення, у тому числі і від інвестиційної забезпеченості. Отже, управління інноваціями має враховувати особливості інвестиційної діяльності. Поступальне збільшення інвестицій має низхідну віддачу, що обумовлено структурною кризою – старі технологічні рішення не приносять очікуваного прибутку, і продовження інвестування в традиційні напрямки обертається збитками, тобто знецінюванням капіталу. Тут працює добре відомий в теорії науково-технологічного прогресу закон, згідно з яким в життєвому циклі будь-якої технології настає етап насичення, коли кожне наступне підвищення інвестицій дає спадну віддачу. Будь-яка технологія наближується зрештою до моменту, коли ніякі інвестиції вже не спроможні дати необхідний прибуток і в цій фазі розвитку настає стадія знецінення капіталу, вкладеного в цю технологію. Подальший розвиток можливий тільки за рахунок впровадження новітніх технологій, принципово інших, тобто за рахунок інноваційного розвитку – переходу від відтворювального до інноваційного типу розвитку.

Ідея перспективності інноваційного розвитку національної економіки із усім її очевидним позитивним ефектом не нова і не викликає сумнівів. Саме тому інноваційна економіка на сьогодні цілком справедливо заявлена як один із пріоритетних напрямів розвитку, а її потенціал усвідомлений на загальнодержавному рівні. Тому особливої актуальності набуває розроблення системи діагностики та забезпечення економічної безпеки (ЕкБ) країни та її регіонів, де інвестиційно-інноваційна безпека є однією з головних компонентів. Крім того, діагностика стану та обґрунтування стратегічних орієнтирів рівня інвестиційно-

інноваційної безпеки може служити основою розроблення стратегії інноваційного розвитку – стратегічного планування розвитку держави та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних з вивченням інвестиційно-інноваційної безпеки, присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них варто виділити праці О.І. Амоші [1], О.І. Барановського [2], З.С. Варналія [3], В.М. Гейця [4], Я.А. Жаліла [5], А.А. Мазараки [6], Ю.В. Макогона [7], О.Ф. Новікової [8], Л.І. Федулової [9]. У зазначених працях проводиться оцінювання стану інноваційної сфери в Україні; визначення найбільш актуальних проблем, а також бар'єрів, що гальмують інноваційну діяльність; обґрунтовуються стратегічні напрями інноваційного розвитку держави та конкретні пропозиції щодо його активного стимулювання в умовах подальшої інтеграції України у світовий економічний та науково-технологічний простір.

Важливим аспектом інноваційної політики країни вважається стратегічний аналіз, основним інструментом якого є форсайт, індикатори інноваційної активності, порівняльний аналіз, цикли системного оцінювання і вивчення міжнародного досвіду. Загальна мета цих досліджень, в першу чергу, полягає в обґрунтуванні стратегічних напрямів інноваційного розвитку держави. Дієвим каталізатором інноваційного прориву мають стати технології, що становлять ядро нового, шостого технологічного укладу: конвергентні технології, нано-, біо-, інформаційно-комунікаційні технології, новітні матеріали. Вважається, що визначення найважливіших пріоритетів, на реалізації яких зосереджені максимально можливі ресурси і зусилля держави, є одним із найбільш дієвих механізмів стратегічної політики країни, і, перш за все, науково-технологічної та інноваційної.

Між тим наголошується, що визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності не забезпечує очікуваного здійснення цілеспрямованої політики

держави у цій надзвичайно важливій для її економічного майбутнього сфері, а тому потребує істотного та негайного вдосконалення. Застосування методики *форсайт*¹ хоча і допомагає у визначенні переліку пріоритетних сфер розвитку та довгострокового планування, однак не дає чітких, конкретних результатів дії – кількісних стратегічних орієнтирів індикаторів, моніторинг яких дозволив би контролювати процес інноваційного розвитку визначених напрямів. Саме тому головним висновком національної доповіді “*Інноваційна Україна 2020*” є вислів, що “...Остаточне формулювання пріоритетних напрямів повинно було б визначатися на основі серйозних прогнозно-аналітичних досліджень, що і передбачено законом. Сьогодні ж це наполовину інтуїтивне бачення кількох фахівців, з яким погодилася Верховна Рада України” [4, с. 140].

Мета статті – наукове обґрунтування стратегічних орієнтирів інвестиційно-інноваційної безпеки України на середньо- та довгострокову перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того щоб управляти інвестиційно-інноваційною безпекою, необхідний зворотний зв'язок, який вимагає розроблення методичного інструментарію для ідентифікації індикаторів та оцінення рівня безпеки в кількісному вимірі за кінцевими результатами соціально-економічного розвитку в поточному та прогнозному періодах. Наявність такого інструментарію дасть можливість наукового обґрунтування кількісних стратегічних орієнтирів, оцінення поточного та прогнозного станів інноваційності, ефективності прийнятих заходів і вироблення необхідних керуючих впливів.

За визначенням [11, с. 8], *інвестиційна безпека* – це стан інвестування економіки, якій забезпечує її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію і технологічне переозброєння; *інноваційна безпека* – стан розвитку економіки, що дозволяє генерувати якісні зрушення у виробництві, протистояти зовнішнім технологічним загрозам та забезпечувати конкурентність країни (регіону) на світовому ринку технологій.

Інвестиційну та інноваційну безпеку можна охарактеризувати наступними індикаторами, перелік яких не є догмою та може змінюватись залежно від цілей та глибини дослідження (табл. 1).

Загалом поточний стан соціально-економічного розвитку країни характеризується кількома десятками макропоказників, на основі яких обчислюються індикатори безпеки. Варто відмітити, що розвиток – один із компонентів ЕкБ. Якщо економіка не розвивається, то у неї різко скорочуються можливості протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам. Тому порівняння індикаторів соціально-економічного розвитку з вектором порогових значень буде характеризувати рівень безпеки /небезпеки.

Кожен з індикаторів у поточному періоді може зростати або знижуватися. Виникає питання, в якому з двох розглянутих періодів соціально-економічний розвиток, або рівень безпеки, є найкращим. При наявності більш ніж трьох індикаторів завдання істотно ускладнюється. Щоб оцінити рівень безпеки, недостатньо аналізувати окремі індикатори, які мають об-

межену цінність. Необхідно оцінити загальну тенденцію, яка враховує взаємовплив всіх індикаторів з врахуванням їх важливості. Тому для відповіді на це питання необхідна розробка інтегрального індексу оцінки шляхом поетапної згортки індикаторів та їхніх порогових значень.

Таблиця 1

Складові та індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки України*

1. <i>Інвестиційна безпека:</i>	2. <i>Інноваційна безпека:</i>
- рівень інвестування (відношення капітальних інвестицій до ВВП), % (S);	- рівень видатків на науково-технічні роботи, % від ВВП (S);
- частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП, % (S);	- темп науково-технологічного прогресу, % за рік (S);
- рівень оновлення основних засобів, % (S)	- рівень фінансування інноваційної діяльності, % від ВВП (S);
	- питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 зайнятих, % (S);
	- питома вага підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств, % (S);
	- питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, % (S);
	- питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, % (S)

* S – стимулятор, D – дестимулятор.

Використовуючи сучасні досягнення інтегрального оцінювання рівня безпеки [12, с. 6–17], а саме: форма інтегрального індексу – *мультиплікативна*; метод нормування – *комбінований*; вагові коефіцієнти – *динамічні*: на основі застосування методу “*Головних компонент*” та методу “*ковзної матриці*”; порогові значення – *комплекс методів з перевагою аналітичних підходів*, отримуємо динаміку інтегральних індексів інвестиційної та інноваційної безпеки України (рис. 1, а, б).

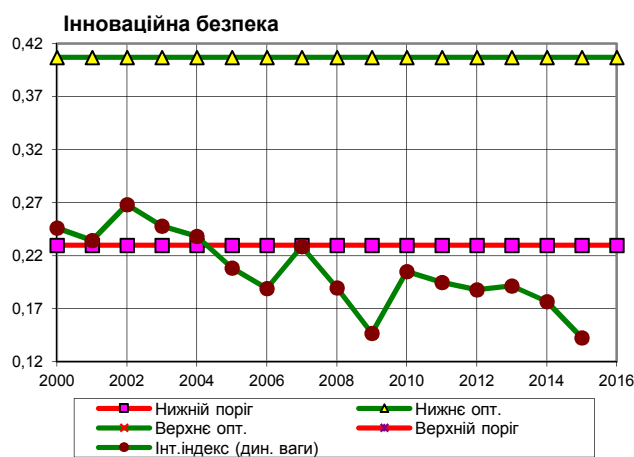
Як свідчать розрахунки (див. рис. 1), динаміка інтегральних індексів інвестиційної та інноваційної безпеки знаходиться в кризисній зоні – нижче нижнього порогу та нагадує “хроніку пікіруючого бомбардувальника”. Якщо не потягнути своєчасно ручку керування на себе для виходу з піке, може відбутися руйнування системи та Україна назавжди залишиться сировинним придатком економічно розвинених країн. Визначальними індикаторами такої динаміки є рівень інвестування економіки та темп науково-технологічного прогресу, рівень яких залишає бажати кращого – обидва знаходяться нижче нижнього порогу (рис. 2, а, б).

¹ *Форсайт* – накопичення знань та інформації на систематичній основі, залучення всіх суб'єктів політики і формування бачення про середньострокові і довгострокові перспективи розвитку з метою

прийняття рішень і мобілізації спільних зусиль для реалізації спільних дій [10, с. 20].

а

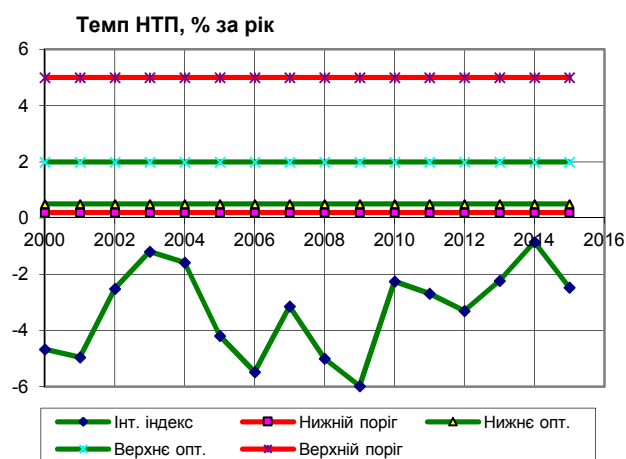

б

Рис. 1. Динаміка інтегральних індексів інвестиційної та інноваційної безпеки

а

б

Рис. 2. Динаміка визначальних індикаторів інвестиційної та інноваційної безпеки

Значення процесу інвестування в економіці будь-якої країни важко переоцінити, адже інвестиції виступають основою усього процесу розширеного суспільного відтворення. Саме інвестиції визначають ступінь реалізації заощаджень у формі нагромадження виробничого капіталу. Зв'язок між інвестиціями та економічним зростанням реалізується трояко, а саме через:

1) збільшення сукупного попиту, що обумовлює одночасно зростання інфляції (дефлятора ВВП) і наявного доходу домогосподарств, збільшуючи заощадження і, як наслідок, інвестиції, що збільшує виробничий капітал, збільшуючи зайнятість і сукупну пропозицію, скорочуючи, тим самим, інфляцію. Тобто збільшення сукупного попиту стимулює зростання сукупної пропозиції, як би "підтягуючи" сукупну пропозицію до сукупного попиту, підтверджуючи тезу Дж. М. Кейнса "попит породжує пропозицію";

2) нагромадження виробничого капіталу. У розглянутому періоді (як правило, рік) в економіці країни спостерігається певний рівень інфляції (дефляції), тому вартість капіталу повинна бути переоцінена з урахуванням загального індексу інфляції P (дефлятора ВВП). Припустимо, що часовий лаг впливу інвестицій на виробничий капітал дорівнює одному року, тобто

вартість виробничого капіталу, що працює в періоді t , визначається в попередньому періоді $(t-1)$. Причому вартість капіталу в попередньому періоді K_{t-1} розраховується як середнє арифметичне капіталу на початок і на кінець цього періоду. Отож, збільшення обсягу надходжень інвестицій спочатку збільшує сукупний попит та інфляцію, тобто розрив між сукупним попитом та сукупною пропозицією, але з деяким запізненням збільшує виробничий капітал, тобто збільшує сукупну пропозицію;

3) збільшення завантаження виробничого капіталу в поточному періоді. У процесі моделювання на основі офіційних даних державної статистики встановлена статистична залежність коефіцієнта завантаження капіталу (ϑ) від інвестицій в поточному періоді. Цей коефіцієнт визначає темпи зростання економіки (реальної ВВП) країни та інфляцію (кут нахилу визначає, якою мірою вплив інвестицій буде розподілятися між економічним зростанням та інфляцією) і нелінійно залежить від обсягів залучених інвестицій. Визначення такої залежності (рис. 3) дозволяє обчислювати прогнозні значення коефіцієнта завантаження капіталу, обчислювати потенційний ВВП та передбачати на

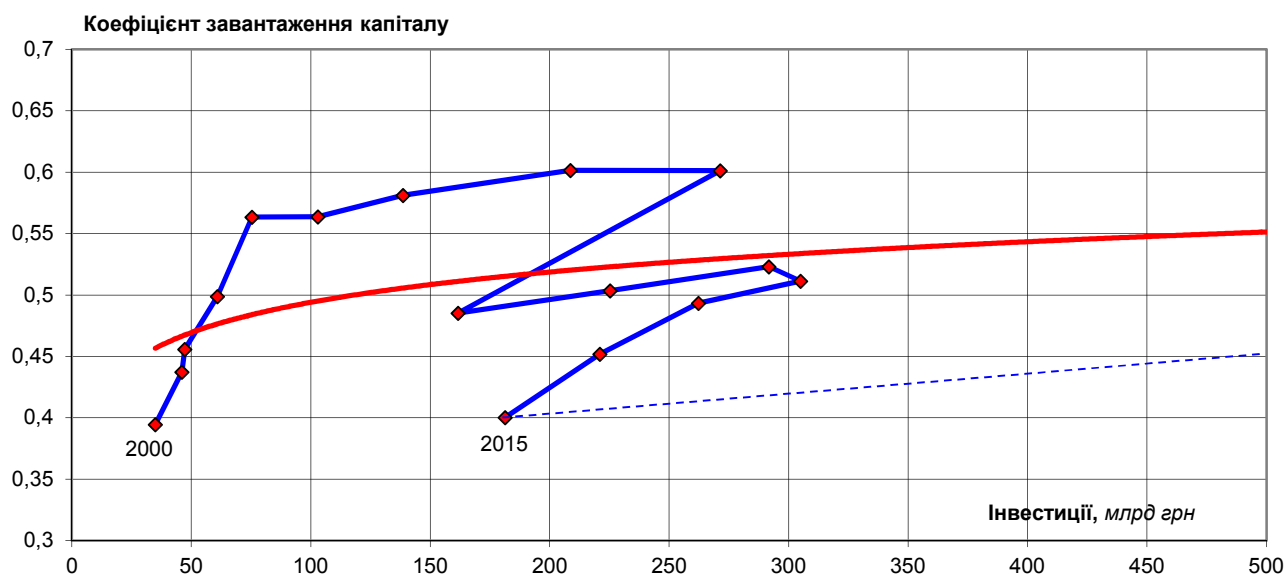

Рис. 3. Статистична залежність завантаження капіталу від інвестицій

прогнозні періоди необхідний обсяг інвестицій для забезпечення заданих темпів економічного зростання.

На жаль, рівень інвестування в Україну становив 14,1% у 2014 р. та близько 9%, за прогнозом, у 2015 р. В економічно розвинених країнах цей показник знаходиться в діапазоні 17–25%, а в окремих країнах досягає 30–35% ВВП.

Забезпечення якості економічного розвитку є основним питанням макроекономічної політики України. Одним із головних чинників якісних змін економічної системи є науково-технологічний прогрес (НТП), визнаний в усьому світі як найважливіший чинник економічного розвитку. Дедалі частіше у західній та вітчизняній літературі НТП пов'язується з поняттям інноваційного процесу. Між тим, причини виникнення інновацій, їхня роль, динаміка, механізм поширення, ефект впливу на економічний розвиток у науковій літературі трактуються неоднаково в межах тієї чи іншої теорії інновацій.

Індикатор “темп НТП” визначається за методом “залишку Солоу” [13, с. 208–209] та дорівнює різниці між величиною зростання обсягу випуску (або ВВП, ВРП) і величиною, зростання якої пояснюється зростанням капіталу і праці (а також технології виробництва – частки ВВП у випуску) та служить мірою незнання причин економічного зростання. У виробничій функції темп НТП (γ) присутній як показник ступеня члена, що визначає внесок НТП в обсязі випуску або ВВП (e^{γ}), іншими словами – сукупну факторну продуктивність, яка збільшує (зменшує) віддачу від інших макрофакторів. Якщо темп НТП від’ємний – сукупна факторна продуктивність менше 1, якщо позитивний – більше 1. Фактично в Україні маємо науково-технологічний регрес – від’ємні темпи НТП.

Серед інших факторів, від яких залежить темп НТП, є рівень фінансування науково-технічних робіт, який у 2014 р. становив 0,66%. У розвинених країнах ЄС, як Німеччина і Франція, ставиться завдання перевершити 3-відсотковий рубіж, а у Швеції та Фінляндії він вже зараз близький до 4% ВВП. За результатами досліджень багатьох вчених, для підтримання темпів

НТП на постійному (нульовому або позитивному) рівні необхідно дотримуватись рівня фінансування НТР до ВВП не менше 2%, а для його зростання – 3% та більше.

Отже, для кожного індикатора ЕкБ задається вектор порогових значень, а саме: нижній поріг ($X_{пор}^H$), нижнє оптимальне (X_{opt}^H), верхнє оптимальне (X_{opt}^E), верхній поріг ($X_{пор}^E$). Оптимальні значення індикаторів характеризують допустимий інтервал величин, у межах якого створюються найсприятливіші умови для функціонування держави. Порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких спричинює несприятливі тенденції в економіці держави. Для перспективних досліджень доцільно розширити вектор порогових значень додаванням ще двох порогових значень, як це запропоновано у Методиці МЕРТ–2007 р. [14]: нижнє критичне ($X_{кр}^H$), верхнє критичне ($X_{кр}^E$), порушення яких може призвести до руйнування системи. Отже, визначення порогових значень тісно пов’язане з поняттям “гомеостазу”. Без знання границь безпечних умов життєдіяльності є неможливим захист життєво важливих інтересів об’єктів безпеки. З урахуванням задання вектора порогових значень пропонується розширити “гомеостатичне плато”, запропоноване в роботі [15, с. 50] (рис. 4).

Отже, головне завдання ЕкБ – не максимізація рівня ЕкБ, а забезпечення знаходження рівня ЕкБ в межах порогових, а краще оптимальних, значень (у границях “гомеостатичного плато”).

З кожного боку “гомеостатичного плато” розташовані області з нейтральним та додатним зворотнім зв’язком, перебування в яких є небезпечним або взагалі загрожує існуванню системи. У цьому сенсі важливого значення набуває моніторинг стану ЕкБ в цілому й за окремими складовими та індикаторами для встановлення існуючого стану порівняно з пороговими значеннями, визначення загроз та обґрунтування стратегічних орієнтирів ЕкБ на середньостро-

кову перспективу. Визначення стратегічних орієнтирів ЕкБ в цілому, її складників та їхніх індикаторів може служити критеріями забезпечення Стратегії ЕкБ Укра-

їни, а моніторинг – для визначення результативності запровадження державної політики національної безпеки.

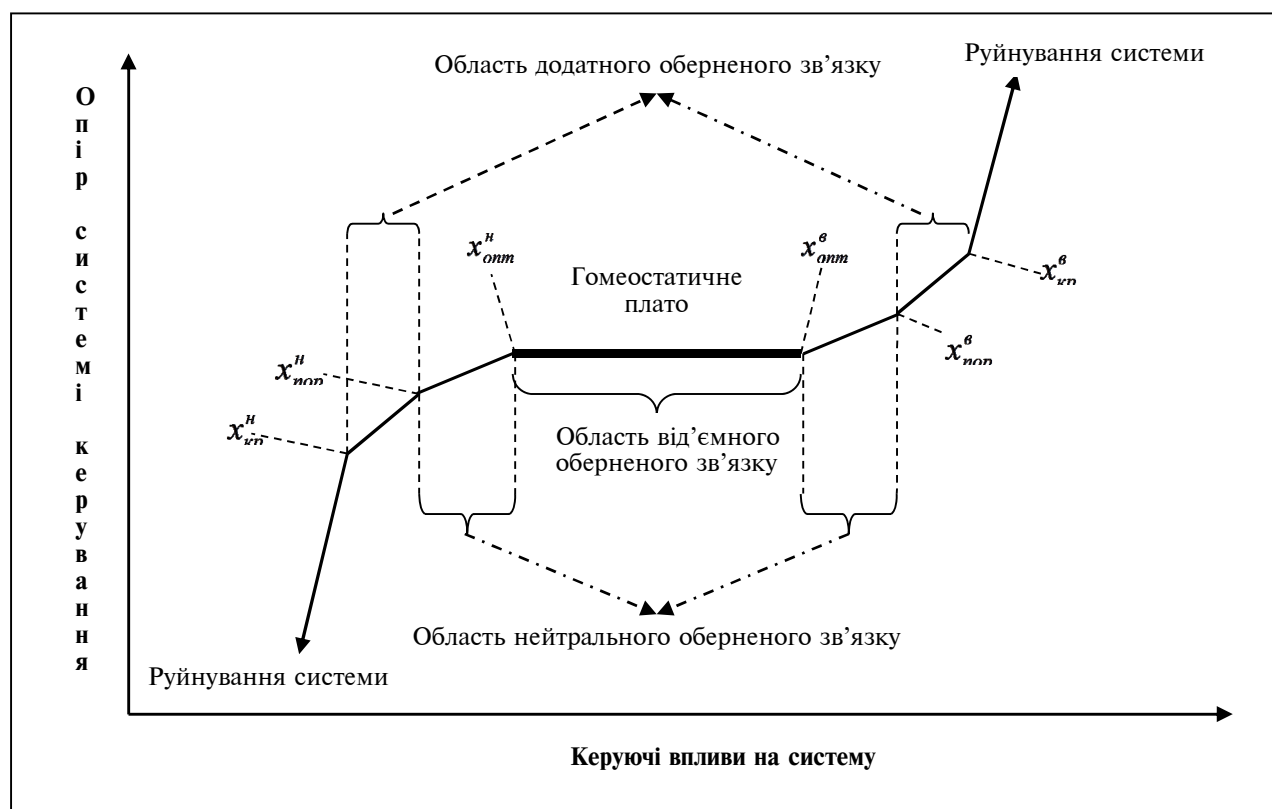

Рис. 4. "Гомеостатичне плато" динамічної системи "Економічна безпека"

Отже, порівняння рівня безпеки з пороговими значеннями є основним завданням аналізу, оскільки дозволяє визначити поточний стан соціально-економічного розвитку держави (регіону) у всій багатогранності його аспектів. Своєчасне реагування на дестабілізуючі фактори зумовлює визначення таких значень окремих індикаторів або складників ЕкБ, які дозволяють забезпечувати знаходження рівня ЕкБ на бажаному (заданому) безпечному рівні, тобто вирішення *зворотної* задачі – задачі *синтезу*. На перший погляд, вирішення цього завдання може здатися досить тривіальним: забезпечити усі індикатори в межах оптимальних значень. Проте, з огляду на різний поточний стан складових ЕкБ та їх індикаторів, а також різний їх вплив на інтегральний індекс і нелінійний ефект, отримання таких значень може бути практично неможливим завданням. Бажаним є підхід, здатний встановлювати необхідні значення складових та індикаторів, які б забезпечували будь-який заданий рівень ЕкБ.

Вирішення задачі синтезу необхідних значень індикаторів для знаходження інтегрального індексу складників безпеки у межах заданих значень можливо за допомогою адаптивного методу регулювання [17, с. 37–40]. Причому, спочатку цей підхід застосовується на рівні складників з урахуванням їхнього різного впливу, а далі на рівні індикаторів кожного складника ЕкБ. Так, для забезпечення рівня ЕкБ України (рис. 5) на рівні середнього значення нижнього порогу та нижнього оптимального значення: $I_t^{зад} = 0,5(I_{пор}^{ниж} + I_{опт}^{ниж})$ у 2020 р., отримаємо необхідні зна-

чення інвестиційної та інноваційної безпеки в кожному році (табл. 2).

Наступним кроком визначення стратегічних орієнтирів ЕкБ є використання отриманих інтегральних індексів інвестиційно-інноваційної безпеки як еталонних значень, формування критерію якості та вирішення оберненої задачі для обґрунтованого визначення бажаних значень індикаторів. Після їхнього визначення здійснюється їх переведення з нормованих значень до початкових одиниць виміру за використуваними формулами нормування (табл. 3).

Стратегічні орієнтири ЕкБ та її складових, що визначені з урахуванням чутливості впливу кожної окремої складової на інтегральний індекс ЕкБ, є метою стратегічного планування на середньо- та довгострокову перспективу. Основним завданням державних органів управління, що відповідають за поточну оцінку рівня ЕкБ та розробку перспективних та індикативних планів соціально-економічного розвитку, є здійснення моніторингу та прогнозування макроекономічних показників з метою інтегрального оцінювання рівня ЕкБ як в цілому по країні, так і за окремими сферами діяльності та регіонами.

На жаль, динаміка інтегрального індексу ЕкБ впродовж всіх років незалежності України жодного разу не перетинала нижнього порогу (див. рис. 5), що свідчить про постійний кризовий стан економіки України та неефективність існуючої моделі економічного розвитку і чинної макроекономічної політики в цілому. На думку акад. О. Мірошниченко, "...саме

внутрішньополітичні аспекти на сучасному етапі мають визначальний вплив щодо збереження загрозливо критичного стану ЕкБ, створюючи постійно існуючу загрозу усій національній безпеці. ... А актуальність питання ЕкБ, у першу чергу, обумовлюється перма-

нентно критичним станом національної економіки, який, на думку автора, є наслідком суто вітчизняних проблем, лише усугубленим світовими кризовими явищами” [18, с. 97].

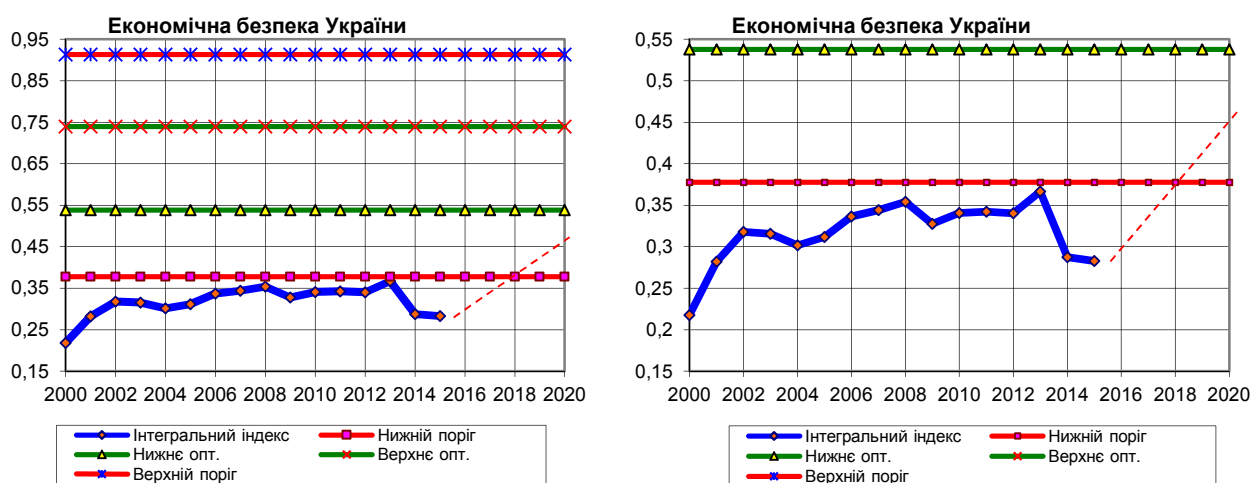

Рис. 5. Динаміка інтегрального індексу ЕкБ України порівняно з інтегральними пороговими значеннями

Таблиця 2

Стратегічні орієнтири інтегральних індексів економічної безпеки України*
(на рівні складників)

Складники ЕкБ	2015 прогноз	2016	2017	2018	2019	2020
ЕкБ України	0,2832	0,3177	0,3527	0,3878	0,4228	0,4579
1. Макроекономічна	0,3366	0,3525	0,3711	0,3916	0,4136	0,4369
2. Інвестиційна	0,2289	0,2612	0,2967	0,3338	0,3720	0,4107
3. Інноваційна	0,1461	0,1920	0,2386	0,2848	0,3305	0,3757
4. Фінансова	0,2489	0,2772	0,3088	0,3424	0,3771	0,4127
5. Зовнішньоекономічна	0,1417	0,1847	0,2286	0,2722	0,3153	0,3580
6. Соціальна	0,3171	0,3329	0,3513	0,3716	0,3934	0,4164
7. Продовольча	0,6923	0,7037	0,7174	0,7329	0,7500	0,7686
8. Демографічна	0,2734	0,3016	0,3334	0,3672	0,4025	0,4387
9. Енергетична	0,4541	0,4714	0,4917	0,5144	0,5388	0,5649

* Розрахунки автора.

Таблиця 3

Стратегічні орієнтири інвестиційно-інноваційної безпеки України*
(на рівні індикаторів)

Складники ЕкБ	2015 у почат. один. виміру	2015 прогноз інтег. індекс	2016 інтег. індекс	2017 інтег. індекс	2018 інтег. індекс	2019 інтег. індекс	2020 інтег. індекс	2020 у почат. один. виміру
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інвестиційна:		0,2289	0,2612	0,2967	0,3338	0,3720	0,4107	
- рівень інвестування (відношення капітальних інвестицій до ВВП), %	8,90	0,2966	0,3207	0,3497	0,3821	0,4168	0,4529	13,6
- частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП, %	13,50	0,2595	0,2757	0,2955	0,3178	0,3420	0,3675	19,1
- рівень оновлення основних засобів, %	1,60	0,1653	0,2070	0,2531	0,3007	0,3491	0,3976	3,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інноваційна:	-	0,1461	0,1920	0,2386	0,2848	0,3305	0,3757	-
- рівень видатків на науково-технічні роботи, % від ВВП	0,44	0,0883	0,1217	0,1607	0,2007	0,2406	0,2798	1,4
- темп науково-технологічного прогресу, % за рік	-2,47	0,3507	0,3664	0,3886	0,4153	0,4451	0,4772	-1,01
- рівень фінансування інноваційної діяльності, % від ВВП	0,34	0,0982	0,1498	0,2068	0,2639	0,3198	0,3743	1,31
- питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 зайнятих, %	3,5	0,2306	0,2548	0,2874	0,3247	0,3647	0,4062	6,1
- питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств, %	13,0	0,1625	0,1936	0,2333	0,2766	0,3214	0,3667	29,3
- питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	10,5	0,1615	0,1792	0,2029	0,2300	0,2589	0,2889	18,8
- питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	2,8	0,0712	0,1361	0,2013	0,2642	0,3249	0,3637	15,3

* Розрахунки автора.

Однією з таких проблем є всеосяжна корупція та як одна з причин існування тіньової економіки. За методом оцінювання тіньової складової ВВП – *методом соціальної справедливості* [19, 20] на кінець 2015 р. рівень тіннізації відносно офіційного ВВП за прогнозними розрахунками складає 38,3%¹, обсяг тіньового ВВП – 708,5 млрд грн, який переважно зосереджений у великих промислових підприємствах; обсяг тіньових доходів зведеного бюджету – 153,4 млрд грн; тіньова місячна заробітна лата – 3453 грн; тіньова зайнятість – 4,0 млн осіб; обсяги тіньового споживання паливно-енергетичних ресурсів – 145 млрд грн; тіньове завантаження виробничого капіталу – 20%; обсяг тіньового проміжного споживання (на який збільшено проміжне споживання) – 708,5 млрд грн.

Вирішення цих проблем хоча б частково (зменшення тіннізації економіки до середнього рівня економічно розвинених країн – 15%) дозволить суттєво покращити стан ЕКБ України, рівень життя населення та реально перейти від *відтворювального* до *інноваційного типу розвитку*. Але ця тема іншої публікації.

Висновки

1. З огляду на наявність методологічних помилок в офіційних підходах щодо інтегрального оцінювання рівня безпеки доцільним є застосування сучасних підходів, які б дозволяли усувати існуючі недоліки та забезпечувати адекватне реагування на дестабілізуючі фактори, а саме: форма інтегрального індексу – мультиплікативна; метод нормування – комбінований; вагові коефіцієнти – динамічні, на основі застосування методу “*головних компонент*” та методу “*ковзної матриці*”; порогові значення – комплекс методів з перевагою аналітичних підходів.

2. За допомогою визначених підходів проведено ідентифікацію сучасного стану динаміки рівня інвестиційно-інноваційної безпеки України, яка засвідчує її вкрай незадовільний стан – постійне знаходження у кризовому стані.

3. Застосування адаптивного підходу дозволило визначити стратегічні орієнтири інвестиційно-інноваційної безпеки України шляхом вирішення задачі синтезу необхідних значень складових та їхніх індикаторів для знаходження інтегрального індексу інвестиційно-інноваційної безпеки в межах заданих значень, які можуть служити підґрунтям розроблення досить дієвого способу стратегічного планування Стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку України на середньостроковий період до 2020 р.

4. Визначення стратегічних напрямів інвестиційно-інноваційного процесу розвитку є умовою необхідною, але недостатньою для переходу від *відтворювального* до *інноваційного* типу розвитку. Необхідним є етап науково обґрунтованого визначення стратегічних орієнтирів індикаторів інвестиційно-інноваційного розвитку та їх моніторинг для визначення результативності запровадження державної політики національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Амоша О.І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: моногр. / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянкін та ін. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2007. – 328 с.
2. Барановський О.І. Інвестиційна безпека / О.І. Барановський // *Фінанси України*. – 1998. – № 9. – С. 60–70.

¹ Якщо враховувати той факт, що офіційний ВВП вже включає приблизно 15-18% тіньової складової за розрахунками Держстату України, то віднесення обсягів розрахованого

тіньового ВВП до “чистого” офіційного ВВП дає значно більший результат тіннізації при незмінному обсязі розрахованого тіньового ВВП.

3. Варналій З.С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – К.: Знання України, 2013. – 387 с.

4. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

5. Жаліло Я.А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти: зб. ст. за матер. міжнар. конф. – К.: Сансанга, 2001. – С. 141-142.

6. Мазаракі А.А. Інноваційний потенціал України: Монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2012. – 592 с.

7. Макогон Ю.В. Інноваційний розвиток країн як засіб забезпечення зростання глобальної економічної системи / Ю.В. Макогон, Т.С. Медведкін // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр. – Маріуполь: Вега-Принт, 2009. – С. 189–193.

8. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: Монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 408 с.

9. Федулова Л.І. Тенденції розвитку інноваційної політики та її вплив на економічне зростання / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 2. – С. 63–81.

10. Денисов В.Т. Форсайт як формування загальнонаціонального середовища інноваційного стратегічного розвитку / В.Т. Денисов, О.С. Авдеева // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 3(27). – С. 20–23.

11. Харазішвілі Ю.М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: Аналітична записка [Електронний

ресурс] / Ю.М. Харазішвілі, А.І. Сухоруков, Т.П. Крупельницька. – К.: НІСД, 2013. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>.

12. Харазішвілі Ю.М. Проблеми інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // Банківська справа. – 2015. – № 1 (133). – С. 3–21.

13. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.

14. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Мінекономіки України №60 від 02.03.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.

15. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантик-інформ», 2006. – 336 с.

16. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: моногр. / А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2013. – 104 с.

17. Харазішвілі Ю.М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України // Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // Економіка України. – 2014. – № 5 (630). – С. 28–45.

18. Мірошніченко О.В. Економічна безпека України: стан і дослідження питання (погляд скрізь 20-річчя незалежності) / О.В. Мірошніченко // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2. – С. 97–101.

19. Харазішвілі Ю.М. Вимірювання тіньового ВВП за допомогою функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції / Харазішвілі Ю.М. // Економіка України. – 2007. – №1. – С. 57–63.

20. Харазішвілі Ю.М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози / Харазішвілі Ю.М. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К.: НАУ, 2011. – № 4, т. 1. – С. 171–182.

С. Б. Холод
канд. техн. наук

С. М. Войт
д-р екон. наук
м. Дніпропетровськ

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ У СКЛАДНИХ САМОРЕГУЛЮЮЧИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ МЕЗОРІВНЯ

Постановка проблеми. З поглибленням процесів трансформації економічної системи значною мірою зростає необхідність у пошуках найбільш оптимальних варіантів між особових виробничих відносин і найбільш ефективних систем управління, що забезпечують входження у світову економічну систему. Природно, що головним критерієм ефективності управління, на основі якого розробляються різного роду варіанти такої трансформації, є отримання максималь-

ної вигоди при мінімізації економічних і соціальних витрат країни.

Традиційно, підвищення ефективності регіонального розвитку потребує теоретичних досліджень та практичних дій управлінців. Але біда в тому, що, як правило, вважається, що поняття «ефективність», в силу своєї загальної відомості, мов не потребує пояснень і конкретизації. Та бачите все це зовсім не так. В ряді випадків сучасності, відношення до цього по-